

Izbrane aktualne teme vezane na razvoj predšolske vzgoje in vrtcev v Sloveniji

Pripravili: izr. prof. dr. Marta Licardo in asist. dr. Maruša Laure UM PEF, Oddelek za predšolsko vzgojo

1 Uvod

Predšolska vzgoja predstavlja začetek izobraževalnega sistema in je zato zelo pomemben dejavnik pri začetnem stiku otrok z organizirano obliko učenja in sobivanja v skupnosti, ožjem družbenem okolju ter razvoju otroka na vseh področjih dejavnosti (npr. jezik, gibanje, matematika, narava, družba, umetnost) in vseh razvojnih področij (npr. kognitivno, socialno in emocionalno, moralno, estetsko, motorično). Longitudinalne raziskave kažejo (Zigler in Styfco, 1994; Schweinhart, Barnes in Weikart, 1993), da visoko kakovosten vzgojno-izobraževalni proces v predšolskem obdobju prinaša dolgoročne učinke pri posameznikih in v družbi na socialnem, ekonomskem in osebnem področju. Brez stalnega razvoja kakovostne predšolske vzgoje se zanemarija človeški potencial in družbena odgovornost (zlasti iz vidika razvoja človeških virov), hkrati pa gre tudi za velike ekonomske učinke. Za razvoj potencialov in družbe v celoti, je ključnega pomena obdobje zgodnjega otroštva in s tem razvoj predšolske vzgoje kot strokovnega in znanstvenega področja.

V Sloveniji, podobno kot v ostalih državah Evropske unije, deleži v vrtce vključenih otrok vseh starosti v zadnjih desetletjih naraščajo (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 2011). V začetku šolskega leta 2019/20 je bilo v predšolsko vzgojo vključenih 82,8 % otrok, starih 1–5 let (SiStat, 2021a), pri čemer je velika večina otrok (94,3 %) obiskovala javne vrtce (SiStat, 2021b). Evropski strateški cilj, zapisan v dokumentu Strateški okvir za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju (Evropska komisija, b. d.), je do leta 2020 predvideval 95 % vključenost štiri in petletnih otrok v predšolsko izobraževanje. Slovenija tega cilja do zdaj še ni dosegla, vendar se mu približuje, saj je v šolskem letu 2016/17 vrtec obiskovalo 90,9 %, v letu 2017/18 93%, v letu 2018/19 92%, v letu 2019/20 92,1% in v letu 2020/21 91,4 % otrok te starosti (SiStat, 2021c). Resolucija Sveta o strateškem okviru za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju pri uresničevanju evropskega izobraževalnega prostora in širše (2021–2030) je kazalnik vključenosti v predšolsko vzgojo in varstvo zvišala in določila, da bi do leta 2030 morale biti vključenih vsaj 96 % otrok med tretjim letom starosti in šoloobvezno starostjo (Svet Evropske unije, 2021). V RS še nismo dosegli cilja EU glede 95 % vključenosti otrok iz leta 2020 in upajmo, da nam bo uspelo doseči cilj 96 % vključenosti štiri in petletnih otrok do leta 2030.

Vrtci v RS ponujajo različne programe predšolske vzgoje, ki se razlikujejo glede na trajanje in organizacijo; dnevni, poldnevni in krajši program. Dnevni program lahko traja od šest do devet ur ter lahko poteka dopoldne, popoldne, ves dan ali izmenično. Poldnevni program traja od štiri do šest ur in lahko poteka dopoldne, popoldne ali izmenično, krajši program pa v obsegu od 240 do 720 ur letno (Zakona o vrtcih, 2021, čl. 14) v strnjeni obliki ali pa razporejeno v šolskem letu (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju, 2011). Primerjalno z EU lahko strnemo, da je predšolska vzgoja v RS dokaj dobro urejena, vendarle pa obstaja precej področij, ki bi se jih dalo izboljšati, nekaj od teh predstavljamo v nadaljevanju.

2 Utemeljitev področij za izboljšanje

Področja, katerim bi morali v predšolski vzgoji v RS nameniti več pozornosti so:

- Oblikovanje **bolj raznolike programske ponudbe** s ciljem vključevanja čim večjega deleža predšolskih otrok ter s ciljem čim širše ponudbe raznolikih programov in pedagoških konceptov s katerimi se bo zadovoljilo potrebe otrok in družin.

- **Posodobitev Kurikuluma za vrtce**, ki bo zagotavljal vertikalno povezanost z učnimi načrti OŠ ter omogočal izvajanje posameznih elementov programov po posebnih pedagoških načelih za zagotavljanje vsebinske pestrosti programov.
- Vsem otrokom je potrebno **zagotoviti kakovostno učenje in možnosti za optimalen razvoj** in pri tem upoštevati razlike med otroki, ki so povezane z njihovim socialno-kulturnim in jezikovnim okoljem. Vrtec naj ne bo priprava otrok na šolo, temveč predvsem spodbujanje otrok za učenje.
- **Razmisliti tudi o cenah plačil vrtca ter smiselno uskladiti dohodkovne razrede z deleži plačil**, saj lahko cena, ki jo plačajo starši presega 20 ali 25 % celotnega družinskega proračuna, kar lahko starše odvrne od tega, da bi vključili otroka v vrtec in raje poiščejo druge cenovno bolj ugodne možnosti.
- **Kako izboljšati pedagoške pristope strokovnih delavcev v vrtcu, ki bi bili prilagojeni razvojnim zmožnostim oz. učnim potencialom otrok?** Potrebno je zagotoviti **jezikovno bogato okolje**, spodbujati kritično mišljenje, reševanje problemov, zagotavljati podpirne povratne informacije za učenje in razvijati praske, ki motivirajo učenje ter spodbujajo vse otroke. Gre predvsem za **razvijanje visoko kakovostnih učnih izkušenj**, ki so odzivne na potrebe otrok in temeljijo na individualnih značilnostih razvoja in učenja posameznega otroka ter vključujejo učne izkušnje vezane na zgodnje opismenjevanje, socialni in čustveni razvoj, učenje matematične, naravoslovne, družboslovne pismenosti, razvijanje ustvarjalnosti skozi različne umetnosti ter spodbujanje motoričnega razvoja. Ob tem je treba zagotoviti tudi **ustrezno podporo pri digitalni pismenosti za družine in otroke**, saj tehnološki razvoj v tem kontekstu velikokrat prehitava sposobnost ustreznega odziva vzgojno-izobraževalnih institucij, ki bi lahko otrokom in družinam nudile pravočasne smernice in podporo (npr. predšolski otroci množično uporabljajo različne aplikacije, igrice, brez da bi njihovi starši imeli osnovne informacije o ustrezni rabi in možnih posledicah). Treba je **izboljšati tudi pedagoške pristope za večjezične otroke ter spodbujati večjezičnost** oz. razvoj maternega in slovenskega jezika z ustreznimi sistemskimi ukrepi v kolikor vzgojitelj ne pozna maternega jezika otroka. **Kurikulum mora temeljiti na znanstveno veljavnih raziskavah ter imeti standardizirane postopke usposabljanja in učno gradivo za podporo izvajanju učenja in poučevanja.** Potrebno je domisliti kako spremljati učne napredke otrok, saj v RS nimamo validiranega instrumentarija za vsa področja, ki bi ga lahko uporabljali vzgojitelji v praksi, temveč vsak vrtec glede tega išče rešitve sam. Potrebno je imeti **sistematično opredeljen razvojni obseg ter zaporedje učenja in poučevanja, ki vključuje načrte in gradiva za učne izkušnje, ki temeljijo na razvojnem napredku in na tem, kako se otroci učijo.** Ob tem je treba zagotoviti tudi strukturirano spremljanje otroka, ki bi predstavljajo povratno informacijo o otrokovem učenju in napredku in bilo na voljo staršem in strokovnim delavcem ter bi predstavljalo podlago za osmišljeno individualizacijo ter personalizacijo učenja in poučevanja. Vrtec in šola je treba v smislu učenja in poučevanja pripraviti na kompetentne odzive in potrebe otrok in družin 21. stoletja.
- Za otroke iz manj spodbudnega družinskega okolja je pomembno, da se **čim mlajši vključijo v vrtec**, ki je visokokakovosten in zanje lahko deluje kot varovalni dejavnik npr. v govornem razvoju, pripravljenosti za šolo in kasnejši učni uspešnosti (Anderson, 1992; Burchinal idr., 2000; Loeb idr., 2004). Izsledki slovenskih raziskav (Bole idr., 2016; Bole in Rebec, 2017) potrjujejo, da vključenost v vrtec poveča uspešnost otrok priseljencev in zlasti otrok staršev z nizko izobrazbo na koncu osnovnošolske stopnje izobraževanja pri reševanju mednarodnih preizkusov znanja (TIMSS, PIRLS) tudi do 36 % v primerjavi z otroki, ki v vrtce niso bili vključeni, njihovi starši pa imajo le osnovno izobrazbo.

- **Vzgojitelji** pri delu z ranljivimi skupinami pri nas sicer izvajajo številne dobre prakse, vendar pa še vedno **potrebujejo večjo podporo** izobraževalnega okolja, **več znanja o metodah dela**, ki so prilagojene za otroke iz ranljivih skupin ter več sodelovanja s starši teh otrok (Licardo, 2020).
- Prizadevanja dvig kakovosti učenja in poučevanja otrok v predšolski vzgoji bi bilo smiselno povezati tudi z **dvigom izobrazbene ravni vzgojiteljev**, ki bi se izenačila z izobrazbo učiteljev. Tudi študijski programi bi morali s cilji in vsebinami slediti smernicam razvoja predšolske vzgoje ter temeljiti na najnovejših znanstvenih spoznanjih iz različnih področij (razvojna psihologija, pedagogika, didaktika, nevroznanost, socialna psihologija, specialna pedagogika, kineziologija, pediatrija ipd.).
- **Boljše načrtovanje prehodov iz vrtca v OŠ**, analizo glede odloga šolanja, analizo in ukrepe glede vertikalnega povezovanja med vrtci in šolami, ki je šibko.
- Nujno bi bilo **stalno spremljanje procesne kakovosti dela v vrtcih**, spremljanje izvedbe Kurikuluma za vrtce po kazalnikih razvoja in učenja z namenom zagotavljanja optimalnega razvoja otrok in spremljanja ter izboljševanja dela strokovnih delavcev v vrtcih. Dobrodošla bi bila izvedba zunanjih evalvacij procesne kakovosti vrtca, s katero bi se evalvirala kakovost učenja in poučevanja.
- Potreben je **razmislek o prostorskih in kadrovskih normativih**, saj je za kakovostno učenje potreben **ustrezno velik prostor glede na število in potrebe otrok**, prav tako je pomembna oprema v vrtcih.
- Prav tako bi bilo potrebno urediti **zakonodajo in pravilnike vezane na kadre**, saj so potrebni ustrezno usposobljeni kadri za kakovostno učenje. Trenutno se pojavljajo težave glede možnosti pridobivanja izobrazbe za poklic vzgojitelja predšolskih otrok z enoletnimi prekvalifikacijami, ki jih izvajajo zasebni zavodi, npr. urar lahko v enem letu postane vzgojitelj, podobno so težave s **Pravilnikom o izobrazbi vzgojiteljev** predšolskih otrok in drugih strokovnih delavcev v programih za predšolske otroke in v prilagojenih programih za predšolske otroke s posebnimi potrebami (2012), kjer je v **5. členu** navedeno, da lahko delovno mesto vzgojitelja lahko zasede tudi, kdor je končal: univerzitetni študijski program in si pridobil strokovni naslov profesor, univerzitetni študijski program s področja izobraževanja, umetnosti, humanističnih ved ali družboslovja, visokošolski strokovni ali univerzitetni študijski program socialno delo, magistrski študijski program druge stopnje in si pridobil strokovni naslov magister profesor, magistrski študijski program druge stopnje s področja izobraževanja, umetnosti, humanističnih ved ali družboslovja, magistrski študijski program druge stopnje socialno delo, socialno vključevanje in pravičnost na področju hendikepa, etičnosti in spola ali socialno delo z družino in je opravil študijski program za izpopolnjevanje iz predšolske vzgoje. **Vsi zgoraj navedeni študijski programi (razen programa za izpopolnjevanje iz PV) nimajo v predmetnikih nobenih vsebin vezanih na didaktična in pedagoška znanja o otroci v predšolskem obdobju**, zato so potrebne spremembe tega pravilnika.
- Sistemska prizadevanja bi bilo treba usmeriti v **dvig izobrazbe vzgojiteljev, ki bi se izenačila z izobrazbo učiteljev, torej iz strokovnega visokošolskega programa v univerzitetni študijski program 2. bolonjske stopnje in prav tako tudi dvigniti izobrazbo pomočnikov vzgojiteljev iz srednješolskega strokovnega programa na raven visokošolskega strokovnega programa 1. stopnje, pri čemer bi se trenutni strokovni srednješolski programi za predšolsko vzgojo lahko preoblikovali v pedagoške gimnazije, kamor bi se lahko vpisovali vsi dijaki, ki jih v prihodnosti zanima pedagoški poklic.**

Vzgojitelji predšolskih otrok danes opravljajo zahtevno in kompleksno delo. Morajo biti kreativni, posedovati raziskovalno vedoželjnost, biti sposobni samorefleksije (da lahko nenehno analizirajo lastno pedagoško prakso), biti sposobni spreminjati in inovirati pedagoško prakso, s ciljem po izboljševanju svojega dela. Zelo podobno velja tudi za

pomočnike vzgojiteljev, ki že dolgo več ne izvajajo samo varovanja otrok in ne predstavljajo zgolj pomočnika, temveč se vse bolj enakopravno in soodgovorno vključujejo v vzgojno izobraževalni proces, ker to od njih terjajo okoliščine dela, saj imamo v vrtcih veliko otrok, ki potrebujejo več individualiziranih pristopov in senzibiliziran strokovno usposobljen kader, ki zmore kompetentno pristopiti k potrebam otrok in staršev nove generacije na različnih področjih. Vsi deležniki (vlada, MIZŠ, fakultete, ki izvajajo programe PV, ZRSŠ, ŠR, Pedagoški inštitut, odločevalci, delodajalci, socialni partnerji ...) so soodgovorni za profesionalni razvoj kadra v predšolski vzgoji in za razvoj stroke. Strokovni delavci v predšolski vzgoji potrebujejo višji ugled, ustrezno financiranje in priznanje za pomembno delo, ki ga opravljajo.

Z dvigom izobrazbe vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev bi dosegli izenačevanje stopnje izobrazbe za pedagoške poklice, izbiro primernejših kadrov, razvoj stroke, razvoj znanstveno raziskovalnega dela za področje predšolske vzgoje in lažje bi zadostili potrebam sodobne pedagoške prakse, ki od vzgojiteljev zahtevajo kompleksnejše in širše kompetence za delo z otroki v predšolskem obdobju. Tudi vzpostavitev in uporaba skupnega nabora ključnih kompetenc za strokovne delavce v predšolski vzgoji lahko pripomore pri zagotavljanju večje jasnosti glede znanj in kompetenc kadrov, kot je zapisano v končnem poročilu Evropske komisije (Early Childhood Education and Care – EC final report, 2020).

- Vrtci morajo **ohraniti status samostojnega javnega zavoda**, tudi če so kot organizacijska oblika vrtci pri OŠ, saj se s tem ohranja in razvija vzgojno-izobraževalno okolje, ki predvideva manjše skupnosti, ki so med sabo dobro povezane in lažje zadostijo potrebam otrok in staršev ter potrebam kakovostnega učenja. Hkrati je zelo pomembna izbira najboljših kadrov na vodstvenih položajih vrtcev, ki bodo zmožni voditi delo in razvijati stroko v največjo korist otrok in družin, čemur je vrtec tudi primarno namenjen.
- Potreben **razmislek o morebitnem javnem financiranju predšolske vzgoje 1 leto pred vstopom v šolo**. V EU je še samo 8 držav v katerih ni za starše brezplačno niti zadnje leto pred šolo, to so: Norveška, Švedska, Hrvaška (z izjemo nekaterih mest), Španija, Danska, Estonija, Nemčija in Slovenija. Financiranje predšolske vzgoje s strani države je izjemnega pomena, saj raziskave dokazujejo, da se sredstva, ki so investirana za kakovostno izvedbo predšolske vzgoje večkratno povrnejo na letni ravni za 13 % (Heckman, 2016).

Smernice EU glede razvoja predšolske vzgoje in načrtovanja sprememb prav tako nakazujejo, da so spremembe nujno potrebe, saj bi naj vsak otrok v EU imel pravico do cenovno dostopne in kakovostne predšolske vzgoje, kot je določeno v evropskem stebru socialnih pravic. Možnosti izobraževanja je treba ločiti od socialnega, ekonomskega in kulturnega statusa. **Predšolska vzgoja je bila opredeljena kot prednostno področje sodelovanja v okviru pobude za evropski izobraževalni prostor za obdobje 2021-2030.** Svet EU je maja 2019 sprejel priporočilo o visoko kakovostnih sistemih predšolske vzgoje. Priporočilo Sveta podpira države članice pri njihovih prizadevanjih za izboljšanje dostopa do predšolske vzgoje ter njihove kakovosti. Priporočilo Sveta vključuje okvir kakovosti, v katerem je opredeljenih **pet ključnih elementov kakovostnega sistema**, na katere bi morali biti pozorni tudi pri nas, saj imamo na vseh spodaj navedenih področjih še veliko možnosti za izboljšanje. Ključnih elementi kakovostnega sistema predšolske vzgoje s komentarji, ki povzemajo stanje v RS:

- dostop do predšolske vzgoje in varstva
(v RS potrebno razširiti ponudbo programov v vrtcih)
- usposabljanje in delovni pogoji osebja, odgovornega za predšolsko vzgojo in varstvo

(v RS potrebna skrb za stalno strokovno usposabljanje na različnih področjih, kjer so potrebe, dvig ravni izobrazbe vzgojiteljev, ureditev zakonodaje glede ustrezne izobrazbe za delovno mesto vzgojitelja)

- opredelitev ustreznih kurikulumov
(v RS potrebna posodobitev kurikuluma za vrtce, kar je v teku)
- upravljanje in financiranje
(v RS potrebno ohraniti upravljanje in financiranje vrtcev kot manjših enot, izogniti se pobudam po korporativnih modelih, potrebno je fleksibilno in ciljno financiranje vrtcev oz. programov glede na potrebe otrok in družin)
- spremljanje in vrednotenje sistemov
(v RS potrebno skrbeti za spremljanje strukturne in procesne kakovosti izvajanja pedagoškega procesa in drugih procesov v vrtcih)

3 Potrebni cilji

Cilj	Podcilj
Dvig izobrazbe vzgojiteljev	Za poklic vzgojitelja bi bila potrebna 2. bol. stopnja študijskega programa PV, za poklic pomočnika vzgojitelja visokošolski strokovni program PV.
Povečati ponudbo programov predšolske vzgoje.	Več programov, ki bi omogočili fleksibilno izvedbo iz vidika organizacije programa. Več (javnih) vrtcev, ki bi izvajali različne pedagoške pristope ali elemente teh pristopov (Reggio Emilia, Montessori, Waldorf, Preschools without borders, Head Start...)
Posodobitev Kurikuluma za vrtce.	Nov Kurikulum (priprava v teku).
Zagotavljanje kakovostnega učenja in optimalnega razvoja otrok.	Zagotavljanje celostnega učenja in poučevanja. Zagotavljanje jezikovno bogatega okolja. Zagotavljanje visoko kakovostnih učnih izkušenj. Zagotavljanje učenja preko igre. Zagotavljanje dovolj proste igre. Zagotavljanje učenja in poučevanja, ki izhaja iz otroka. Dvig participacije otrok v procesu učenja in poučevanja. Upoštevanje najnovejših spoznanj na področju nevroznanosti, psihologije, didaktike, pedagogike... Zagotavljanje individualizacije in personalizacije. Zagotavljanje razvoja prečnih kompetenc (socialna in čustvena pismenost, moralna vzgoja in vrednote, vzgoja za medije, digitalna pismenost, vzgoja za trajnostni razvoj, potrošnika pismenost ...). Zagotavljanje razvoja temeljnih veščin (rutine, osebna nega, skrb zase, samostojnost). Partnersko sodelovanje s starši, ki vključuje vzajemno sodelovanje pri učenju in vzgoji otrok. Prepoznavanje prikritega kurikuluma in ozaveščeno spodbujanje dobrih praks v prikritem kurikulumu.

	Razviti sistem sistematičnega spremljanja učenja in napredka otrok v predšolski vzgoji ter ga povezati s sistemom spremljanja učenja in napredka v OŠ.
Spodbujanje staršev iz ranljivih skupin, da vključijo otroke čim prej v vrtec.	Izvedene aktivnosti za delo s starši iz ranljivih skupin (priseljenci, Romi, starši z nižjim SES ...).
Skrb za stalno strokovno izpopolnjevanje vzgojiteljev.	Določiti delež potrebnih usposabljanj/vzgojitelja/leto. Dvig izobrazbe vzgojiteljev. Skrb za kakovostno timsko delo v tandemu. Usposabljanje vzgojiteljev za uporabo metod in strategij učenja in poučevanja.
Izboljšanje načrtovanja prehodov iz vrtca v OŠ in vertikalnega sodelovanja.	Uvedba obveznih sodelovanj med vrtci in šolami. Protokoli za izvajanje prehodov, prenos informacij.
Spremljanje procesne kakovosti v vrtcih ter vsakoletno izvajanje ukrepov za izboljšanje.	Vzpostavitev sistema vodenja kakovosti z notranjimi in zunanjimi evalvacijami, kolegialnimi hospitacijami in drugimi ukrepi, ki bodo pripomogli k dvigu procesne kakovosti in izvedbe kurikulumu.
Okolje in prostorski normativi.	Dvig prostorskih normativov na 3-4 m ² /otroka v igralnici. Skrb za spodbudno okolje. Skrb za inkluzivno okolje. Pri gradnji novih vrtcev ali rekonstrukciji obstoječih stavb je treba zagotoviti sistematične in premišljene pristope, ki temeljijo na strokovnih spoznanjih o predšolski vzgoji.
Kadrovski normativi oz. izobrazba za delovno mesto vzgojitelja.	Ureditev 5. člena Pravilnika o izobrazbi vzgojiteljev.
Skrb za organizacijsko strukturo, ohraniti status samostojnega javnega zavoda.	Določiti smiselne organizacijske enote za optimalno delovanje vrtca.
Javno financiranje programov predšolske vzgoje vsaj 1 leto pred vstopom v OŠ.	Uvedba brezplačnega celodnevnege programa predšolske vzgoje za otroke, ki so eno leto pred vstopom v šolo.